

Lluís Muntada, pròleg del llibre *Contes de propina*

LA MÀSCARA COM A ROSTRE

I

Hegel va dir que l'experiència humana és una lluita a mort pel reconeixement. Si aquest diagnòstic resulta vàlid per a gran part dels segments de la vida d'una persona, adquireix una rellevància molt intensa –sovint dramàtica– en el camp de l'escriptura, en què, de fet, el reconeixement artístic es fon amb la pervivència de la veu de l'artista.

L'any 2008 Damià Bardera va publicar *el penúltim vòmit* (Edicions Viena), premi de Poesia Marià Manent, un llibre matricial que prodigarà vestigis poètics en la posterior faceta d'aquest escriptor com a contista. Des de l'any 2010 fins a aquí Damià Bardera, amb una regularitat que precisa la seva dedicació a l'escriptura, ha publicat cinc llibres de contes, tots a l'editorial El Cep i la Nansa: *i alguns contes per llegir-los d'amagat* (2010), *fauna animal* (2011), *els homes del sac* (2012), *els nens del sac* (2013), i, ara, aquest nou volum titulat *contes de propina*. Aquests últims cinc llibres formen una unitat orgànica. D'una banda manifesten una continuïtat estilística caracteritzada per la brevetat, la condensació, un ritme abrupte i una propensió per l'efecte de *staccato*: la síncope explosiva que inverteix les expectatives i aparents sentits inicials que el conte semblava blindar. D'una altra banda aquests cinc llibres configuren un univers literari governat per la sofisticació paradoxal d'una rudesia estudiada, per un primitivisme deliberat, per un humor àcid, per una visió de l'existència que assumeix la crueltat com a principi de lucidesa i com a estratègia d'exhumació de la malura enterrada en les convencions socials més celebrades i aparentment innocents. En aquests cinc llibres hi ha, també, la pulsio d'una escriptura que demana atenció, recepció i examen: reconeixement, en definitiva. Hi ha la potència d'un autor que assumeix els riscos i virtuts de les seves eleccions: la voluntat de construir una veu pròpia, que és, més precisament, l'única manera

amb què un escriptor es construeix. Hi ha un autor dotat de la consciència que les decisions que prengui en aquests anys d'aprenentatge (si és que hi ha anys que no ho siguin, d'aprenentatge) constituïran els ossos de la seva ànima. Hi ha un autor que expressa un afany per no voler ser amaneradament virtuós, entenent que l'habilitat narrativa ha de ser transferida d'una forma eficaçment invisible per al lector.

Oscar Wilde va sintetitzar admirablement la profunditat de tota poètica: "l'escriptura només requereix dues normes: tenir alguna cosa a dir, i dir-la". Spinoza va dir que "totes les coses volen perseverar en el seu ésser". Damià Bardera (nascut l'any 1982) té coses per dir, està forjant la seva veu per dir-les i, com a principal força motriu, persevera en la seva vocació d'escriptor. Des de la perspectiva d'un pròleg que es fixa com a objectiu remarcar claus explicatives d'aquest últim llibre de Damià Bardera i que aspira a celebrar la seva autodissolució per cedir el pas a allò pròpiament fonamental, la lectura del llibre, l'únic consell que em sento facultat per donar al nostre jove autor el manllevo de l'eternament jove Suetoni: *Festina lente*. Doncs això mateix: afanya't a poc a poc.

II

Com en tots els llibres anteriors, a *contes de propina* Damià Bardera rubrica la principal característica tècnica de la seva escriptura: una enorme capacitat de destil·lació expressiva. Bardera construeix textos precisos que assoleixen la seva missió narrativa a través d'una gran economia de mitjans. Es tracta d'una narració esquemàtica molt atenta als petits incidents que conformaran el destí i significats tallants d'uns textos que tendeixen a la nuesa del microrelat, però que, al mateix temps, llegits en el seu conjunt, configuren un corpus extens i homogeni. Bardera s'ho juga tot a la carta de la senzillesa estructural, sense florilegis ni endeutaments retòrics. Té un gran domini de l'el·lipsi, i el ritme veloç i àgil dels fragments es transforma en un artefacte literari subjugant. Aquests atributs es mostren, per exemple, molt clarament al conte "una copa d'anís", en què a través de quatre línies es perfilen les circumstàncies d'un

univers personal: “Com tots els treballadors, tenia un *jefe*. Un *jefe* viciós, per ser més exactes: tabac, alcohol, menjar, i sobretot, màquines escurabutxaques. Amb la dona no s’avenien gaire. Tenien un fill petit, pobret. De vegades el portaven al bar i el nen s’estava tot el matí aclofat en una cadira mirant la televisió”. I és també l’efecte que es mostra a l’entrada del conte “Llorenç”: “En Llorenç era un noi molt especial. Ja m’enteneu. No hi tocava gaire. Trenta anys i encara jugava amb nosaltres, que aleshores en teníem deu o onze. Corria pel poble com un esperitat, sempre amb màniga curta, estiu i hivern. «Llorenç, fill», li deia sovint la seva mare, «Has de mirar de no ser tan esvalotat». Però no hi havia res a fer. Els consells li entraven per una orella i li sortien per l’altra.”

III

Com els cercles concèntrics dibuixats i dilatats lentament per una pedra llançada en la superfície d’una aigua llisa, el contes de Damià Bardera parteixen d’un mateix epicentre i es propaguen en irradiacions simètriques. Parteixen d’una idea vertebradora de la filosofia de Schopenhauer: donar importància als instints, subratllar la naturalesa instintiva de les persones. Les prolongacions literàries d’aquesta idea seran la desacreditació de la racionalitat oficial i l’acció d’esqueixar constantment un vel per comprendre que darrere les convencions socials i culturals més proverbials hi batega l’instint.

En aquest nou aplec de contes, Bardera torna a parlar del mal, del mal amagat sota actituds aparentment benignes. Ho plasma d’una manera singular: alternant la innocència amb la ferotgia, la placidesa amb el cop de destrall narratiu. Són contes que solen iniciar-se recreant la idea roussoniana del mite del bon salvatge i que es culminen en el realisme mineral de Hobbes, pensador capaç d’il·luminar la part fosca de l’ànima humana i de diagnosticar que, al capdavall, aquesta gran tramoia versallesca i grandiloqüentment inflada anomenada *societat*, és fruit de la por i del càlcul pragmàtic de desconfiances confrontades. Entremig, aquests contes superen allò que Glucksmann anomena “la por irritant a parlar del mal”. L’espai narratiu de Bardera és precisament el de la tènue frontissa que separa les convencions socials de les motivacions ocultes. Sobre aquesta frontissa la

literatura de Bardera practica una incisió, una lògica de reversió del món oficial. Els contes d'aquest volum sempre estan a punt de trencar el tel de la innocència. L'idoltrat món de la ruralia transparenta vicis i constreyniments atàvics. La veu narrativa, sempre impregnada del to descregut d'un adult que sembla haver abandonat fa poc l'adolescència, descobreix que el món no és tan terrible com es podria pensar a primer cop d'ull. De cap manera: és, encara, molt pitjor! Sobre aquesta corda fluixa tan prima, Bardera es mou àgilment, rubricant aquella sagaç expressió de Francis Bacon, que parlava de *saviesa corrupta*. Així, tot un imaginari idíl·lic constituït per formes arquetípiques com l'escola, el pati de l'escola, les colònies escolars, els amics, els partits de futbol, els jocs al carrer, les excursions, les atraccions de fires, les sortides amb les pares, les festes... alcen el decorat essencial perquè la malura es reveli i, al mateix temps, descobreixi la seva forma d'amagar-se sempre en l'ombra: "He recordat aquella vegada al col·legi, de bon matí, cap a les nou, quan una de les rodes de l'autobús va passar pel cim d'una criatura. Ho vam veure tots, abans d'entrar a classe. El conductor ni se'n va adonar. Aquell dia va fer la ruta habitual. Però l'endemà ja no el vam veure. No els vam veure més, ni ell ni el nen xafat. El conductor era el pare d'una noia de classe. Una noia molt estudiosa i reservada. Ella, per sort, no va veure res. Però l'endemà no va venir a l'escola. No va venir més. Es deia Marga" ("Marga").

IV

No sé qui va dir que el Barroc és aquell art que propendeix a la simplicitat. I és cert. Com que treballa sobre l'extremidud, si el Barroc es tensés (s'abarroqués) una mica més, acabaria simplificant-se. Amb els contes de Damià Bardera jo tinc una impressió comparable a aquesta. Les decoracions teatrals i ampul·loses que els seus contes presenten són estridentment carnavalesques: reis disfressats, concursos de disfresses, màscares, espantaocells, representacions teatrals escolars, nens i adults hipertròfics, pallassos, malsons, desfiguracions, visions pàl·lides, maquillatges... És la disposició narrativa bàsica que l'autor aplica per, a través d'un procés d'acceleració expositiva, acabar simplificant uns contes que

permuten un mateix conte en el sentit que gairebé sempre toquen l'os de la realitat i ho fan presentant un món invertit en què l'engany velat és el reducte principal. És l'efecte que es dona, per exemple, en el conte "la disfressa", en què la màscara es converteix en el rostre potser més essencial del protagonista i en què la disfressa acaba perfilant la pell genuïna del protagonista. És l'efecte que és dona quan la mateixa ficció queda simplificada fins a l'extrem per delatar la qualitat granítica del simulacre: al conte "la princesa", per exemple, es relata la celebració dels 700 anys de construcció d'un castell, i l'ordit dramàtic i d'època que els alumnes de l'escola han de representar per escenificar aquesta efemèride, es converteix en una metàfora del classisme social, de tal manera que la ficció no només acaba ingressant en el món real d'aquells escolars assilvestrats, sinó que la ficció acaba governant el seu món i acaba essent molt més potent i real que cap altra força fàctica. És també el que passa al conte "baldufes", que comença *in media res*, i en què el simulacre de decapitació que té lloc enmig d'una obra de teatre permet penetrar en una quotidianitat fingida però jeràrquicament superior a la quotidianitat *real*. Al conte "plàstic" Bardera vitalitza el món inert d'uns maniquins; el resultat final és una inversió sobtada: apuntar que el nostre món vital, el dels humans de carn i ossos, podria ser (encara més) inert.

V

Contes de propina està estructurat en dues parts: *en blanc i negre* i *ninots*. En la primera part Bardera mostra una línia de continuïtat amb la seva obra anterior. Tira de la ironia càustica; precisa l'utilitat enganyós de la veritat; el sexe, la mort, els jocs d'infant rubriquen un camí iniciàtic però d'inversió retrògrada: cristal·litzen en aquell estat propi de l'antic conqueridor que torna de les seves aventures molt més savi però també molt més cansat i desil·lusionat. És la forma amb què Bardera defensa implícitament el seu peculiar moralisme de la immoralitat, tal i com ja es comprova en el primer conte d'aquest volum, "redempció", en què escriure es converteix en una declaració de moralitat.

Si en aquesta primera part del volum predominen els contes amb un final sec, tallant i explosiu, la característica principal dels contes aplegats en la segona part, *ninots*, serà la implosió. Aquí Bardera se serveix de la prosa poètica, l'estil aforismàtic i l'acumulació de significats plurals galvanitzats per una gran intensitat narrativa. En aquesta segona part, més subtilitzada, els principals trànsits humans són sotmesos per la forma poètica: una pluja de fang immobilitza dos germans que han sortit de casa per menjar-se el món (“fang”); a “cactus” hi ha una ascensió simbòlica i material cap als dominis de la mort; a “pallasso” un pallasso irromp per marcar la fi de la innocència; a “rímel” hi ha sintetitzades les capiculades conquestes de la derrota amorosa. En aquests contes, encara més que en els de la primera part, no hi ha literalitat. Hi ha molts nivells de lectura. Hi ha, sobretot, un constant reclam de participació activa del lector perquè culmini la *lectura* del text. I és que la literatura de Damià Bardera té la capacitat de fondre diversos elements en un únic nucli magmàtic: conte, faula, aforisme, estil propi, i mixtificació del repertori clàssic de la rondalla popular i de la rondalla meravellosa. En aquesta segona part Bardera s'aplica un punt d'inflexió prodigada per una literatura que reivindica la seva naturalesa multiforme.

VI

La propina és aquella gratificació que es dona per damunt del preu establert d'un producte. En aquest sentit, quan la propina no ha de suportar l'oxímoron de ser obligatòria –tal i com passa a alguns països, com ara Anglaterra o els Estats Units d'Amèrica–, expressa un grau de satisfacció natural. Vés per on aquest volum titulat *contes de propina* no ha de ser confós amb la xavalla que donem quan ens tornen el canvi engrunat. Al contrari, en aquest volum, sobretot a la segona part d'aquest volum, Damià Bardera fa un salt qualitatiu en l'evolució de la seva escriptura. De tal manera que la propina té un valor superior al preu original obligatori.

Els finals d'un pròleg poden ser traïdors perquè exigeixen un tancament efectista. Però: ¿a què hauria d'apel·lar aquest pròleg? A res més que no sigui a la lectura sincera d'un aplec de contes escrit per un autor que, com Damià Bardera, té la

valentia de fer bo el precepte de Varlam Shalàmov, que va escriure: “no importa el que un ha escrit; el que importa és que el que s’hagi escrit sigui d’un mateix”. Perseverança, afinament, força, direcció i sentit són les qualitats que aquest llibre prolonga.

Lluís Muntada

Pittsburgh, agost del 2014